думку, покрокове впровадження стандартів GDPR є необхідним для українського ринку, адже процес діджиталізації з часом набиратиме обертів, що ставитиме нові виклики для бізнесу. Щоби залишатися конкурентними та виходити на іноземний ринок, український бізнес має відповідати запитам сучасності.

Список використаних джерел:

1. Бем М., Городинський І., Саттон Г., Родіоненко О. Захист персональних даних: Правове регулювання та практичні аспекти : науково-практичний посібник. Київ : К.І.С., 2015. 220 с.
2. Конвенція про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних від 28 січня 1981 р. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_326.
3. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 р. N 2657-XIII URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
4. Закон України «Про захист персональних даних» від 30 січня 2018 р. 2297-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>.
5. Пилипчук В., Брижка В., Баранов О., Мельник К. Становлення і розвиток правових основ та системи захисту персональних даних в Україні : монографія / за ред. В. Брижка, В. Пилипчука. Київ : ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2017. 226 с.
6. Проблеми захисту персональних даних у контексті сучасної комунікації. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/19_1_2018ua/25.pdf.
7. Рогова О. Захист персональних даних у законодавстві Європейського Союзу. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2011-3/doc/5/05.pdf>.
8. Тищенко К. GDPR – нові виклики для обробників персональних даних. *Юридична газета online*. URL: <http://jur-gazeta.com/publications/practice/zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-avtorske-pravo/gdpr-novi-vikliki-dlya-obrobnykiv-personalnih-danih-v-ukrayini.html>.
9. Уповноважений Верховної Ради з прав людини. Офіційний сайт URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/zpd>.
10. General Data Protection Regulation. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/es-2016679.pdf>.

УДК 347.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2019.4-1.18>

ДЕЙНЕКО О.В., ДЯЧЕНКО С.В.

**ІМПЕРАТИВНО-ДИСПОЗИТИВНИЙ МЕТОД ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ
ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ДИСПОЗИТИВНОСТІ**

У статті розглянуто імперативно-диспозитивний метод як форму реалізації принципу диспозитивності в цивільному процесі України. Методи цивільно-процесуального права є особливою категорією, яка не досить досліджена сьогодні. Адже саме цивільно-процесуальне право є унікальним правом, у якому зосереджені як імперативний, так і диспозитивний методи правового регулювання. Так, цивільно-процесуальне право – це насамперед приватне право, у якому учасники захищають свої особисті права й інтереси. Приватним галузям права притаманний саме диспозитивний метод, адже учасники самі вирішують, як їм вчиняти певні дії. Водночас цивільно-процесуальне право є також публічною галуззю права, оскільки одним із його суб'єктів є суд, який є органом державної влади, тому при цьому

© ДЕЙНЕКО О.В. – студентка IV курсу (Навчально-науковий інститут права Університету державної фіскальної служби України)

© ДЯЧЕНКО С.В. – кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права та процесу (Університет державної фіскальної служби України)

проявляється імперативний метод. Цивільний процес є одним із ключових елементів системи захисту прав осіб, особливою формою вирішення спорів та здійснення правосуддя у справах. У порядку цивільного судочинства щорічно розглядаються та вирішуються мільйони справ, серед яких левову частку утворюють справи, пов'язані із захистом прав споживачів, договірними зобов'язаннями тощо. Тому ефективність цієї форми захисту прав є надзвичайно важливою для функціонування судової системи та державної влади загалом. Здійснення правосуддя неможливе без основоположних засад, керівних ідей – принципів цивільного процесу. При цьому принцип диспозитивності є основоположним, адже саме він втілює реалізацію всіх прав (матеріальних і процесуальних) учасників судового процесу в цивільному судочинстві. Саме цей принцип більшість дослідників називають рушійною силою, адже цивільні справи виникають, розвиваються, змінюються, переходять з однієї стадії в іншу та припиняються, як правило, за ініціативи осіб, які безпосередньо беруть участь у розгляді справи. Цей принцип дає можливість учасникам справи на власний розсуд користуватися та розпоряджатися всіма правами, які їм надані. Ми вважаємо, що доцільно більш детально охарактеризувати методи в цивільно-процесуальному праві та з'ясувати їх відображення в Цивільному процесуальному кодексі України. Також необхідно дослідити принцип диспозитивності на практиці в цивільних справах і визначити, чому метод правового регулювання цивільного процесу є імперативно-диспозитивним, а принцип імперативності на практиці та в нормативно-правових актах не закріплений, наявний лише принцип диспозитивності.

Ключові слова: імперативно-диспозитивний метод, принцип диспозитивності, цивільна справа, учасник судового процесу, Цивільний процесуальний кодекс України.

The article deals with the imperative-dispositive method as a form of realization of the principle of dispositiveness in the civil process of Ukraine. Methods of civil procedural law are a special category that has not been sufficiently explored today. Indeed, civil procedural law is a unique law, which focuses on both imperative and dispositive methods of legal regulation. Yes, civil procedural law is, first and foremost, a private law in which participants protect their personal rights and interests. Private branches of law are characterized by the dispositive method, because the participants themselves decide how to take certain actions. At the same time, civil procedural law is also a public branch of law, since one of its subjects is the court, which is a public authority, and thus the imperative method is manifested. The civil process is one of the key elements of the system of protection of the rights of individuals, a particular form of dispute resolution and the administration of justice. As part of civil litigation, millions of cases are reviewed and resolved annually, including the lion's share of consumer protection, contractual obligations, and the like. Therefore, the effectiveness of this form of protection of rights is extremely important for the functioning of the judiciary and public authorities in general. The realization of justice is impossible without the fundamental foundations, guiding ideas – the principles of the civil process. In this case, the principle of dispositiveness is fundamental, because it embodies all the rights (substantive and procedural) of participants in the trial in civil proceedings. This is the principle most researchers call the driving force, because civil cases arise, evolve, change, move from one stage to another and are terminated, as a rule, at the initiative of the persons directly involved in the case. This principle enables the parties to the case, at their discretion, to exercise and exercise all the rights conferred on them. We consider it expedient to describe in more detail the methods in civil procedure law and to clarify their reflection in the Civil Procedure Code of Ukraine. It is also necessary to investigate the principle of dispositiveness in practice in civil cases and to determine why the method of legal regulation of the civil process is imperative and dispositive, and the principle of imperativeness in practice and regulatory acts is not fixed, there is only the principle of dispositiveness.

Key words: imperative-dispositive method, principle of dispositiveness, civil case, participant of litigation, Code of Civil Procedure of Ukraine.

Вступ. Проблема дослідження полягає в тому, що метод правового регулювання в цивільному процесі України є імперативно-диспозитивним, а на практиці є тільки принцип диспозитивності (від лат. *dispono* – розпоряджаюся), натомість принцип імперативності відсутній. Тому ми вважаємо за доцільне більш детально дослідити метод правового регулювання цивільного процесу України, а також проаналізувати реалізацію принципу диспозитивності на практиці, безпосередньо під час вирішення цивільних справ у суді.

Аналіз останніх досліджень. Проблематиці методу цивільного процесуального права присвятили роботи такі вчені, як А.В. Андрушко, В.С. Букіна, М.А. Гурвич, О.В. Немировська, М.П. Омельченко, І.М. Резніченко, В.М. Семенов, Г.П. Тимченко, Н.О. Чечина, О.В. Шутенко та інші. Оскільки принцип диспозитивності не є новим для цивільного процесу України (адже згадки про нього є не лише в Цивільно-процесуальному кодексі України 1963 р., а й у дореволюційній періодиці), то й авторів, які досліджували це питання, також чимало. Серед сучасних науковців, які займаються цією проблематикою, – М.С. Джевага, В.М. Кравчук, Д.Д. Луспенник, Ю.В. Неклеса, М.В. Рудь та інші. Однак більшість із них розглядали дію принципу диспозитивності комплексно, під час руху всього цивільного процесу.

Постановка завдання. Саме тому метою статті є подальше наукове дослідження окресленої теми з урахуванням застосування принципу диспозитивності на практиці, а також вивчення проблеми відсутності принципу імперативності в цивільному процесі України.

Результати дослідження. Метод цивільного процесу – це сукупність закріплених у нормах цивільного процесуального права способів і засобів впливу на відносини, що регулюються, та поведінку їх суб'єктів [1, с. 9].

Визначення методу цивільного процесуального права зумовлюється двома обставинами. По-перше, виникнення цивільного процесу, його розвиток, перехід з однієї стадії в іншу залежать від волі заінтересованих осіб. По-друге, суд, який є обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних відносин, має владні повноваження в цих правовідносинах, що мають публічно-правовий характер. Тому в науці цивілістики прийнято поєднувати два методи – метод субординації та метод координації [2, с. 98].

Імперативний метод (метод субординації) характеризується тим, що регулювання звернувши здійснюється на владно-імперативних засадах. Тобто суд встановлює керівні засади для учасників справи, і вони мають виконувати безпосередньо ті дії, які зазначені в Цивільному процесуальному кодексі України (далі – ЦПК України) без права вибору.

Диспозитивний метод (метод координації) характерний для регулювання на засадах ініціативності та вільного розсуду учасників відповідних відносин. На процес такого регулювання впливає активність учасників суспільних відносин, що регулюються за його допомогою [3, с. 67].

Субординаційний (імперативний) метод дістає вияв у таких положеннях:

- 1) суд має право контролю за діями сторін;
- 2) усі дії відбуваються відповідно до чітко встановленої нормами права порядку здійснення правосуддя;
- 3) рішення суду в необхідних випадках виконується за допомогою примусу.

Координаційний (диспозитивний) метод дістає вияв у таких положеннях:

- 1) встановлення рівності сторін перед законом і судом;
- 2) свобода користування сторонами своїми процесуальними правами;
- 3) встановлення гарантій прав суб'єктів цивільного процесу [2, с. 98].

Що стосується приписів ЦПК України, то ми знаходимо різноманітність імперативних норм, зокрема: ст. ст. 161–165 (положення щодо судового наказу), ст. ст. 175–181 (положення щодо заяви по суті справи) [4] тощо. Тобто в цьому ми знаходимо відображення численності імперативних норм.

А щодо відображення в ЦПК України диспозитивності варто зазначити, що цей метод є одним з основних демократичних принципів процесу, який передбачає можливість розпорядження процесуальними засобами захисту як втілення свободи прав особистості, гарантованої Конституцією України. Право громадян на звернення до суду за захистом і на судовий захист закріплене в ст. ст. 35, 55, 56 Конституції України. Цей вагомий принцип судового процесу не лише знайшов відображення в Конституції України (п. 4 ч. 3 ст. 129) [5], а й із часом посів належне місце в положеннях нових процесуальних законів. Метод диспозитивності полягає також у тому, що зацікавлені особи, які беруть участь у справі, мають можливість вільно здійснювати свої права (матеріальні та процесуальні), розпоряджатися ними, виконуючи процесуальні дії, спрямовані на порушення, розвиток і припинення справи в суді, а також використовувати інші процесуальні

засоби з метою захисту суб'єктивних майнових та особистих немайнових прав та охоронюваних законом інтересів, державних і громадських інтересів.

Диспозитивний характер мають права сторін, передбачені в ЦПК України. Позивач може впродовж усього часу розгляду справи по суті змінити підставу чи предмет позову, збільшити або зменшити розмір позовних вимог, відмовитися від позову. Відповідач має право визнати позов повністю чи частково. Сторони можуть закінчити справу мировою угодою на будь-якій стадії процесу [6, с. 112–113].

Принцип диспозитивності є загальноновизнаним у процесуальній науці принципом цивільного судочинства, відповідно до якого цивільні справи зазвичай порушуються, розвиваються, змінюються, переходять з однієї стадії процесу на іншу та припиняються під впливом переважно ініціативи осіб, які беруть участь у справі [7, с. 305].

Принцип диспозитивності в цивільному процесі, на переконання В.А. Кройтора, – це закріплення в нормах цивільного процесуального права положення про можливість осіб, які беруть участь у справі, розпоряджатися своїми матеріальними й процесуальними правами, а також засобами їх захисту, і ці особи активно впливають на виникнення, рух і закінчення цивільного процесу з метою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів [8, с. 41].

Стаття 11 ЦПК України вперше закріпила цей принцип в окремій нормі. Однак законодавчо поняття цього принципу також не закріплене, тому серед учених немає єдиного підходу як до визначення принципу диспозитивності, так і до розуміння його змісту, визначення суб'єктного складу та меж дії диспозитивності в цивільному процесі, визначеного обсягу повноважень сторін і третіх осіб, які беруть участь у справі [9, с. 38–39].

Принцип диспозитивності визначає механізм руху цивільного процесу. Його ще називають рушійною силою цивільного процесу. Стаття 11 ЦПК України 2004 р. вперше встановила нормативне закріплення принципу диспозитивності в конкретній нормі, оскільки в Цивільно-процесуальному кодексі України 1963 р. наявність цього принципу виводилася з декількох положень акта. Водночас зміст принципу диспозитивності деталізується також у багатьох інших нормах ЦПК України, що свідчить про те, що диспозитивність є одним із головних принципів цивільного процесу [10, с. 479].

З огляду на аналіз ст. 13 ЦПК України принцип диспозитивності можна звести до таких аспектів:

- 1) відкриття, зміна, рух і завершення процесу на будь-якій стадії залежать від ініціативи заінтересованих у результатах справи осіб;
- 2) збирання доказів у цивільних справах не є обов'язком суду, крім випадків, передбачених законом;
- 3) особи, які беруть участь у справі, вільно розпоряджаються належними їм процесуальними правами, пов'язаними з розвитком і завершенням процесу;
- 4) суд залучає відповідний орган чи особу, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб, якщо дії законного представника суперечать інтересам особи, яку він представляє [4].

Проте таке вільне розпорядження процесуальними правами особами, які беруть участь у справі, має здійснюватися в межах закону.

Низку процесуальних дій суд зобов'язаний вчинити не з ініціативи сторін і не за своїм розсудом, а за прямою вказівкою закону. Зокрема, суд відкриває провадження у справі, призначає час і місце судового засідання, відкладає розгляд справи, залишає позовну заяву без руху, повертає її. Усі ці дії впливають на розвиток та завершення процесу, проте не мають жодного відношення до диспозитивності. У цьому разі суд діє за обов'язком, а не за своїм розсудом. Має місце дія законності чи імперативності, а не диспозитивності [7, с. 307].

Тобто принцип імперативності, як бачимо, діє неначе крізь призму диспозитивності, коли суддя повинен вирішувати певні процесуальні питання щодо конкретної справи саме в межах закону.

На практиці принцип імперативності не закріплений, у зв'язку із чим у доктрині права та в законодавстві є багато неточностей щодо принципу диспозитивності в цивільному судочинстві.

Також варто звернути увагу на те, що метод правового регулювання цивільного процесу є імперативно-диспозитивним, а у принципах цивільного судочинства законодавчо закріплений тільки принцип диспозитивності.

У разі визначення принципу диспозитивності через свободу розпорядження правами у процесі процесуальності розкривають лише одну сторону досліджуваного принципу. Безсумнівно,

розпорядження правом, у тому числі відмова від позову, визнання позову, є найбільш яскравим проявом принципу диспозитивності та привело до трактування цього принципу через основний його складник. Однак, як слушно зазначає С.В. Моїсєєв, розпорядження є одиничним випадком здійснення права та являє собою одну з правових можливостей щодо суб'єктивного права, яка охоплюється більш загальним поняттям «реалізація права» [7, с. 309].

Суть диспозитивності полягає в тому, що сторони судового процесу (учасники процесу з обох сторін) вільно розпоряджаються своїми матеріальними та процесуальними правами, реалізація яких із метою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів має безпосередній вплив на виникнення, динаміку чи закінчення судового процесу.

Після доповіді головуєчого про зміст заявлених вимог та про визнання сторонами певних обставин під час попереднього судового засідання суд має з'ясувати відповіді на такі запитання: 1) чи підтримує позивач свої вимоги; 2) чи визнає відповідач вимоги позивача; 3) чи не бажають сторони укласти мирову угоду; 4) чи не бажають сторони звернутися для вирішення свого спору до третейського суду. Якщо справа розглядається за відсутності відповідача, головуєчий зобов'язаний доповісти позицію останнього щодо заявлених вимог, викладену в письмових поясненнях [11, с. 98].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 206 ЦПК України позивач може відмовитися від позову, а відповідач – визнати позов на будь-якій стадії провадження у справі, зазначивши про це в заяві по суті справи або в окремій письмовій заяві [4].

Відмова від позову та визнання позову відповідачем фактично є досить істотною зміною всього процесу розгляду кожної цивільної справи, тому головуєчий, згідно із ч. 2 ст. 206 ЦПК України, зобов'язаний роз'яснити наслідки таких дій. Правовими наслідками відмови позивача від позову є закриття провадження у справі (ч. 3 ст. 206 ЦПК України) та неможливість повторного звернення до суду з приводу спору між тими ж сторонами, про той же предмет і з тих же підстав [4].

У судовій практиці найчастіше під час розгляду спорів, що ґрунтуються на нормах сімейного права, трапляються випадки, коли позивачі відмовляються від позову або просять суд залишити позовні вимоги без розгляду, тим самим зашкоджуючи собі чи іншим особам. Так, наприклад, у провадженні суду перебуває справа за позовом матері дитини до батька дитини про стягнення аліментів на її утримання. Під час розгляду справи в суді відповідач якимось чином переконав позивача в тому, що буде в добровільному порядку надавати кошти на утримання дитини, що спонукає позивача відмовитися від позову. Закріплений принцип диспозитивності в цивільному судочинстві не дає права суду, якщо позивач не підтримуватиме в судовому засіданні свої позовні вимоги, вирішити питання про стягнення аліментів на утримання дитини, навіть якщо обставини справи свідчать про те, що відповідач раніше ухилився від утримання дитини, на цей час ніде не працює та вбачається перспектива порушення прав дитини в майбутньому [10, с. 345].

Прикладом відмови від позову у справі про стягнення аліментів слугує розглядувана Каховським міськрайонним судом Херсонської області у відкритому підготовчому судовому засіданні цивільна справа № 658/150/19 за позовом ОСОБА_1 до ОСОБА_2 про стягнення аліментів на утримання дружини до досягнення дитиною трьох років. Пізніше ОСОБА_1 звернулася до суду із заявою, у якій вона відмовляється від позову в цій справі [13].

Також принцип диспозитивності реалізується на прикладі відмови від позову про розірвання шлюбу у зв'язку з примиренням сторін. Так, відповідно до справ № 2-853/2009 р. [14] та № 2-70/2010 р. [15], розглядуваних Жашківським районним судом Черкаської області, позивач відмовляється від позову у зв'язку з примиренням сторін.

Тобто позивач реалізує принцип диспозитивності шляхом відмови від позову на будь-якій стадії провадження.

На прикладі судової справи про визнання шлюбу недійсним можна простежити реалізацію принципу диспозитивності під час здійснення цивільного судочинства. Відповідно до ч. 2 ст. 40 Сімейного кодексу України шлюб визнається недійсним за рішенням суду в разі його фіктивності, тобто якщо його укладено жінкою та чоловіком або одним із них без наміру створення сім'ї й набуття прав та обов'язків подружжя. Так, у провадженні суду перебувала справа за позовом чоловіка до дружини про визнання шлюбу недійсним із підстав його фіктивності. Чоловік посилався на те, що після реєстрації шлюбу дружина жодного дня не проживала з ним, сторони не ведуть спільне господарство, а причиною укладення шлюбу, як вважає позивач, є його великі статки. Після виявлення в чоловіка смертельної хвороби, про існування якої дружині відомо не було, чоловік звернувся до суду з позовом про визнання шлюбу недійсним. Під час розгляду справи дружина, дізнавшись

про хворобу позивача, запевнила чоловіка, що доглядатиме його, чим спровокувала його відмову від позову. У цій справі суд, реалізуючи принцип диспозитивності, був позбавлений права не прийняти відмову від позову та закрити провадження у справі, адже позивач, відмовляючись від позову, реалізував своє право, надане йому ст. 13 ЦПК України [12, с. 145].

Висновки. Таким чином, цивільний процес України є фактично унікальний правом, де одночасно застосовуються як імперативний, так і диспозитивний методи. Принцип диспозитивності справді є одним із важливих принципів цивільного судочинства. Саме завдяки цьому принципу учасники справи реалізують свої права (процесуальні та матеріальні). Принцип диспозитивності у практичному житті відіграє як позитивну, так і негативну роль, адже завдяки йому учасники справи можуть відмовитися від позову на будь-якій стадії провадження, укласти мирову угоду тощо. При цьому є певні негативні моменти, коли позивач відмовляється від позову під тиском відповідача і суд приймає заяву про відмову від позову.

Однак варто зазначити, що в цивільному судочинстві діє також принцип імперативності, який полягає в тому, що суд відкриває провадження у справі, признає час і місце судового засідання, відкладає розгляд справи, залишає позовну заяву без руху, повертає її. Усі ці дії впливають на розвиток та завершення процесу, проте не мають жодного відношення до диспозитивності. Отже, принцип імперативності діє на практиці, хоча він законодавчо не закріплений та жодним чином не врегульований.

Список використаних джерел:

1. Ярошенко І.С. Практикум з цивільного процесуального права України : навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів. Київ : ВД «Дакор», 2016. 348 с.
2. Голубева Н.Ю., Харитонов Є.О., Харитонova О.І. Цивільний процес України : підручник. Київ, 2011. 536 с.
3. Цивільне право України: академічний курс : у 2 т. / за заг. ред. Я.М. Шевченко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. Т. 2. 678 с.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV (станом на 4 листопада 2018 р.) / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40–42. Ст. 492. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 25.11.2019).
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr> (дата звернення: 25.11.2019).
6. Голубева Н.Ю. Поняття та система принципів цивільного процесуального права. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 103–114.
7. Неклеса Ю.В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права: проблеми дефініції. *Форум права*. 2010. № 3. С. 305–311. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2010-3/10npjvppd.pdf> (дата звернення: 25.11.2019).
8. Кройтор В.А. Гражданский процесс : учебное пособие для подготовки к зачету и экзамену. 3-е изд., перераб. и доп. Харьков : Эспада, 2006. 240 с.
9. Борисова А.М., Логвиненко М.І. Принципи цивільного процесу як єдина цілісна система. *Правові новели*. 2014. № 2. С. 37–41.
10. Цивільний процес України: академічний курс : підручник для студентів юрид. спец. вищ. навч. закл. / за ред. С.Я. Фурси. Київ : КНТ, 2009. 848 с.
11. Коломієць Ю.М. Реалізація принципу диспозитивності під час розгляду судом цивільної справи по суті. *Судова апеляція*. 2014. № 3. С. 92–97.
12. Андрушко А.В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 ; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2002. 201 с.
13. Ухвала Каховського міськрайонного суду Херсонської області у справі № 658/150/19 від 3 травня 2019 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/81500603> (дата звернення: 26.11.2019).
14. Ухвала Жашківського районного суду Черкаської області у справі № 2-853/2009 р. від 4 січня 2010 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/7845585> (дата звернення: 26.11.2019).
15. Ухвала Жашківського районного суду Черкаської області у справі № 2-70/2010 р. від 12 квітня 2010 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/9452790> (дата звернення: 27.11.2019).